

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 3, 2014 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 330.33:339.56:339.923

*Д. І. Ходико,
к. е. н., асистент кафедри економіки України
Львівського національного університету імені І. Франка
О. В. Кривень,
к. е. н., доц., доцент кафедри економіки України
Львівського національного університету імені І. Франка*

ВПЛИВ МЕГАРЕГІОНАЛЬНИХ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ФАКТОРІВ НА ДИНАМІКУ ЗОВНІШНЬОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

*D. I. Khodyko,
Cand. of economic sc., assistant teacher at the department of economy of Ukraine,
Ivan Franko National University of Lviv
O. V. Kryven,
Cand. of economic sc., associate prof., associate professor at the department of economy of Ukraine,
Ivan Franko National University of Lviv*

IMPACT OF MEGA-REGIONAL MACROECONOMIC FACTORS ON THE EXTERNAL TRADE DYNAMICS OF UKRAINE

Здійснено економетричну оцінку впливу інвестиційних, виробничих та споживчих циклів у країнах Європи та пострадянського регіону, на обсяги зовнішньоторгівельних операцій в економіці України протягом 1991-2012 років. Одержані результати свідчать про відсутність суттєвих структурних та географічних зрушень у зовнішньоторгівельних операціях, збереження міжнародної спеціалізації економіки України на товарах інвестиційного спрямування та високу залежність динаміки припливу капіталу від циклічних коливань економіки європейських країн.

The impact of investment, production and consumption cycles in European and post-Soviet regions on external trade volumes in the economy of Ukraine in 1991-2012 is assessed econometrically. The results show the absence of notable structural and geographical shifts in external trade operations, preservation of investment goods specialization of Ukrainian economy, and high dependance of capital inflow dynamics upon cyclical fluctuations in European economies.

Ключові слова: мега-регіони, економічні цикли, міжнародна спеціалізація, економіка України.

Key words: mega-regions, economic cycles, international specialization, economy of Ukraine.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний стан національної економіки характеризується загостренням актуальності цілому ряду системних проблем її розвитку. Відновлення євроінтеграційних процесів із перспективою створення всеохопної зони вільної торгівлі із країнами Європейського Союзу стає додатковим стимулом для структурного реформування економіки. Однак це відновлення відбувається на тлі надто повільного післякризового відновлення як вітчизняної економіки, так і економіки європейських країн та пострадянського простору. Враховуючи чутливість економіки України до циклічних коливань попиту на експортну продукцію, заслуговує на всебічний розгляд проблема співвідношення циклічних та структурних чинників впливу на перспективи посткризового відновлення національної економіки у найближчі роки.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Циклічна динаміка глобальної та національної економіки залишається об'єктом значної уваги дослідників. А.Олешко[1] підсумовує чинники циклічних коливань у національній економіці, класифікуючи позитивний та негативний вплив окремих груп. На особливу увагу заслуговують групи фінансових чинників та чинників глобальної економічної динаміки за авторською класифікацією[1, с. 27], оскільки позитивний та негативний вплив відзначених груп потребує емпіричного розмежування. Огляд літератури дозволяє стверджувати, що головна увага на сьогодні приділяється розгляду ендогенних чинників циклічності. Зокрема, В.Карпов та А.Фіалковська[2] із застосуванням техніки гармонійного аналізу виділяють на прикладі ВВП економіки України періоди малих циклів ділової активності (7-11-річних циклів Жугляра[3]), обумовлених динамікою відтворення виробничого капіталу, а також періоди довгого циклу, більшого 16 років (15-25-річних інфраструктурних циклів Кузнеця відповідно до поширеної класифікації[3], пов'язаних із демографічними процесами і оновленням капітального будівництва). Збільшення амплітуди циклічних коливань автори пов'язують із посиленням зовнішньоекономічного впливу на економіку України. Як зазначають Т.Логотова та А.Савченко[4], післякризове відновлення економіки України відбувається головним чином за рахунок експортноорієнтованих галузей виробництва. Повністю погоджуючись із рекомендаціями авторів цитованих праць щодо напрямів здійснення антициклічного державного регулювання, необхідно додатково наголосити на необхідності аналізу зовнішньоекономічних циклічних впливів.

Виявлення зовнішньоекономічних чинників циклічності розвитку національної економіки ускладнюється як наслідок багатовекторної інтеграційної політики, що здійснювалася Україною з часів проголошення незалежності. Можна стверджувати, що євроінтеграційний вектор зовнішньої політики України з одного боку та економічна співпраця на пострадянському просторі з іншого є двома визначальними чинниками як географічної структури та динаміки зовнішньоторгівельних операцій, так і формування спеціалізації вітчизняної економіки у міжнародному поділі праці, зокрема структурного співвідношення інвестиційно-орієнтованого та споживчо-орієнтованого експорту. Таким чином, проблема полягає у виділенні просторових та структурних чинників циклічності розвитку вітчизняної економіки. Виходячи з цього, видається доцільним проведення аналізу зовнішньоекономічних чинників циклічності у мега-регіональному розрізі із виділенням європейського та пострадянського простору як окремих економічних систем, що є складовими зовнішнього середовища економіки України.

Метою статті є економетрична оцінка довготермінового впливу інвестиційних, виробничих та споживчих циклів у країнах Європи та пострадянського регіону, на обсяги зовнішньоторгівельних операцій в економіці України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Визначення європейського мега-регіону обумовлене поставленим завданням розгляду євроінтеграційного чинника у розвитку національної економіки, що вимагає включення до такого визначення всіх європейських торговельних партнерів України незалежно від ступеня політичної інтеграції у структуру ЄС. До цього мега-регіону ми відносимо країни-члени Європейського союзу, Європейської асоціації вільної торгівлі, групу країн-кандидатів та країн, що подали заявки про вступ до ЄС, а також суверенні мікродержави. Відповідним чином, до пострадянського регіону ми відносимо всі суверенні держави, що входили до складу СРСР, тобто як країни-члени Співдружності незалежних держав, так і країни, що зупинили своє членство в цьому об'єднанні.

Періодом дослідження є часовий проміжок з 1991 по 2012 рік, що дозволяє встановити довготерміновий вплив зовнішньоекономічних чинників, простежити вплив двох фінансово-економічних криз – «Азійської кризи» 1997-2001 років та «Великої Рецесії» 2008-2009 років, – та протестувати, шляхом оцінки статистичної значимості відповідних зовнішніх впливів, ступінь структурних зрушень у економіці України. Джерелом кількісних даних на макроекономічному рівні є Банк даних Світового банку[5]. Показниками, що використовувалися для кількісного аналізу, є наступні:

- обсяг експорту товарів і послуг (exports of goods and services);
- витрати на кінцеве споживання (final consumption expenditure);
- валові інвестиції у основний капітал (gross fixed capital formation);
- обсяг імпорту товарів і послуг для України (imports of goods and services).

Всі показники виражені у доларах США у фіксованих цінах 2005 року, додаткових перетворень даних не здійснювалося. Часові ряди для описового дослідження динаміки макроекономічних показників та проведення економетричної оцінки були отримані шляхом сумування відповідних часових рядів окремих країн, що віднесені до європейського та пострадянського мегарегіонів. Для цілей описового дослідження були також обчислені показники відсоткового зростання у порівнянні з попереднім періодом.

Таблиця 1.
Динаміка основних макроекономічних показників європейського та пострадянського мегарегіонів (без України), 1991-2012 рр.

	Європейський регіон			Пострадянський регіон		
	Споживання	Інвестиції	Експорт	Споживання	Інвестиції	Експорт
1991	1,65%	-1,70%	3,54%	-25,34%	-5,90%	-24,73%
1992	1,84%	-1,74%	3,70%	19,40%	-34,46%	-26,28%
1993	0,39%	-6,44%	1,68%	7,17%	-31,18%	-1,70%
1994	1,91%	6,47%	9,01%	-6,52%	-28,20%	9,17%
1995	1,76%	5,94%	8,48%	-0,83%	-14,22%	9,88%
1996	2,25%	0,82%	5,47%	-1,38%	-14,11%	3,66%
1997	2,11%	5,19%	10,52%	6,35%	-0,81%	1,36%
1998	2,71%	8,39%	6,66%	0,23%	-39,14%	-0,66%
1999	3,25%	4,32%	5,39%	-3,59%	-5,04%	10,85%
2000	3,15%	5,06%	12,32%	5,48%	59,33%	12,01%
2001	2,28%	-0,57%	3,72%	7,62%	16,98%	4,35%
2002	1,93%	-1,94%	2,04%	6,84%	-0,44%	10,59%
2003	1,89%	2,07%	1,85%	6,51%	15,34%	11,98%
2004	2,15%	4,54%	7,59%	10,35%	13,53%	12,02%
2005	2,06%	2,99%	5,93%	11,79%	12,53%	7,22%
2006	2,17%	6,92%	9,51%	9,88%	16,14%	7,85%
2007	2,13%	7,46%	5,78%	15,27%	20,17%	6,21%
2008	0,93%	-2,03%	1,60%	12,83%	8,73%	1,84%
2009	-0,58%	-17,85%	-11,52%	-12,54%	-34,31%	-4,87%
2010	1,01%	4,28%	10,63%	11,73%	25,90%	7,55%
2011	0,02%	3,57%	6,07%	11,51%	18,30%	2,89%
2012	-0,51%	-5,16%	1,97%	7,19%	5,00%	1,57%

Джерело: розрахунок на основі [5]

Вивчення показників динаміки для економіки європейських країн дозволяє виділити ряд періодів, що відповідають фазам економічних циклів. Протягом 1991-1993 спостерігалася зниження обсягів інвестування із сповільненням темпів зростання споживання (відповідно падіння на 6% та зростання менше 1% у 1993 році). Вплив «Азійської кризи» спостерігається у 2001-2002 роках із зниженням обсягів інвестування близько 2,5% та суттєвим, порівняно із кінцем 1990-х років, сповільненням експорту. Вплив кризи 2008-2009 року простежується щонайменше до кінця 2012 року у вигляді загальної макроекономічної нестабільності, що виражається у відсутності зростання споживчих витрат на фоні чергового сповільнення інвестування та зниження обсягів експорту. На пострадянському просторі період кризових явищ тривав протягом 1991-2000 років, що виразилося у різкому падінні обсягів інвестування та застійних явищах у виробництві як для внутрішніх, так і для зовнішніх потреб. Починаючи з 2001 року можна говорити про період відносно стабільного підйому споживання та інвестування (за винятком кризового 2009 року) у поєднанні із яскраво вираженою циклічністю експорту[5].

Для проведення економетричної оцінки впливу мегарегіональних макроекономічних показників на обсяги зовнішньої торгівлі України була використана оцінка параметрів лінійної регресії. У першій моделі залежною змінною був обраний обсяг експорту товарів та послуг; незалежні змінні включають обсяги витрат на кінцеве споживання та обсяги інвестицій в основний капітал для двох визначених регіонів. Встановлення нульового значення константи як додаткового обмеження дозволило суттєво підвищити достовірність отриманих результатів. У другій моделі залежною змінною є обсяг імпорту товарів та послуг в Україну; незалежні змінні включають обсяги експорту двох визначених регіонів. Для оцінки параметрів регресії та критеріїв статистичної значимості були використані вбудовані функції пакету MS Excel 2003.

Таблиця 2.
Результати оцінювання параметрів лінійної регресії для впливу мегарегіональних показників на обсяги експорту товарів та послуг з України, 1991-2012 рр.

Незалежна змінна	Обсяг інвестицій		Обсяг споживання	
	Пострадянський регіон	Європейський регіон	Пострадянський регіон	Європейський регіон
Коефіцієнт	0,0521	0,0182	-0,0117	-0,0016
Ст.відхилення	0,0091	0,0068	0,0078	0,0018
t-статистика	5,7497	2,6710	-1,5054	-0,8590
значення ймовірності (p)	0,0000	0,0151	0,1487	0,4010
R ²	98%			
F-статистика (df=19)	262,5439			
значення ймовірності (p)	0,0000			

Джерело: авторські розрахунки на основі [5]

Результати оцінювання параметрів лінійної регресії для двох моделей наведені у табл. 2 та 3. У першій моделі оцінені коефіцієнти для обсягів інвестицій в основний капітал є статистично значимими за критерієм Стьюдента за рівня довіри 99% (для пострадянського) та 95% (для європейського регіону), коефіцієнти для обсягів споживчих витрат є статистично незначимими. У другій моделі всі оцінені коефіцієнти є значимими за рівня довіри >99,9%. Для обох моделей в

цілому за F-критерієм оцінені коефіцієнти є значимими за рівня довіри >99,9%. Виходячи зі значень коефіцієнту детермінації R^2 , оцінені впливи практично вичерпно визначають динаміку вітчизняного експорту та описують більше 70% динаміки імпорту в Україну, що відповідає географічній структурі зовнішньоторгівельних операцій та додатково підтверджує достовірність результатів.

Таблиця 3.
Результати оцінювання параметрів лінійної регресії для впливу мега-регіональних показників на обсяги імпорту товарів та послуг в Україну, 1991-2012 рр.

Незалежна змінна	Обсяг експорту		Константа
	Пострадянський регіон	Європейський регіон	
Коефіцієнт	0,3291	-0,0181	34905206288
Ст.відхилення	0,0464	0,0031	5477563754
t-статистика	7,0961	-5,8967	6,3724
значення ймовірності (p)	0,0000	0,0000	0,0000
R^2	73%		
F-статистика (df=20)	26,852		
значення ймовірності (p)	0,0000		

Джерело: авторські розрахунки на основі [5]

Висновки. Одержані кількісні результати дозволяють підтвердити, що головним зовнішньоекономічним циклічним чинником післякризового відновлення вітчизняних експортно-орієнтованих галузей є зростання попиту на інвестиційні товари в першу чергу в країнах пострадянського простору та меншою мірою в країнах Європейського союзу та Європейської асоціації вільної торгівлі. Стосовно імпортих потоків одержані результати дають змогу стверджувати, що відновлення експортних потужностей європейських країн протягом досліджуваного періоду не було чинником зростання вітчизняного імпорту, що може свідчити про переважання припливу капіталу як врівноважуючої складової платіжного балансу України з європейськими країнами, на відміну від пострадянських країн. У процесі макроекономічної стабілізації у європейському регіоні одержані результати дають підстави очікувати покращення торговельного балансу із відповідним припливом капіталу. Порівняно висока статистична значимість оцінених впливів протягом досліджуваного періоду свідчить про відсутність суттєвих структурних та географічних зрушень у зовнішньоторгівельних операціях, збереження міжнародної спеціалізації економіки України на товарах інвестиційного спрямування та високу залежність динаміки іноземного інвестування від циклічних коливань економіки європейських країн.

Сказане вище дає підстави звернути увагу на можливість використання сприятливої глобальної циклічної динаміки в подальші роки для ефективного післякризового відновлення та здійснення структурних та інституційних перетворень національної економіки. Надання відповідних рекомендацій потребує подальшого дослідження, однак одержані кількісні результати свідчать про необхідність врахування ряду невизначеностей та ризиків, зокрема:

- невизначеності щодо часових рамок післякризового відновлення у економіці досліджуваних регіонів. Зокрема, повільні темпи відновлення економіки європейських країн утруднюють передбачення щодо динаміки платіжного балансу Україна-ЄС;

- політичних та економічних ризиків, пов'язаних з погіршенням відносин із Російською Федерацією, що можуть обумовити різку зміну географічної структури експортно-імпортих операцій та відповідну зміну чутливості до регіональних циклічних чинників.

Література:

1. Олешко А.А. Чинники циклічності розвитку національної економіки // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2012. – №2(57). – С.21-28.
2. Карпов В.А. Спектральний і гармонійний аналіз циклічності макроекономічного розвитку України / В.А. Карпов, А.А. Фіалковська А.А. // Вісник соціально-економічних досліджень. Вип. 48 : збірник наукових праць / гол. ред. Михайло Іванович Зверяков. - Одеса : ONEU, 2013.
3. Пастух С.С. Циклічність фінансово-економічних криз // Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. – 2011. - №1 – С. 120-124.
4. Логутова Т. Г. Післякризове оновлення економіки України: проблеми та досягнення [Текст] / Т. Г. Логутова, А. А. Савченко // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності : збірник наукових праць : у 2-х вип. / ПДТУ. - Мариуполь, 2012. - Вип. 1, Т. 1. - С. 240-244.
5. The World Bank Data Bank. World Development Indicators [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://databank.worldbank.org>

References:

1. Oleshko A.A. (2012). "Chynnyky tsyklichnosti rozvytku natsionalnoyi ekonomiky" [Factors of development cyclicality of national economy], Naukovy visnyk Natsionalnoho universytetu DPS Ukrainy (ekonomika, pravo), vol. 2 (57), pp. 21-28.
2. Karpov V.A. and Fialkovska A.A. (2013). "Spektralny i harmoniynyy analiz tsyklichnosti makroekonomichnoho rozvytku Ukrainy" [Spectral and harmonic analysis of Ukrainian macroeconomic development cyclicality], Visnyk socialno-ekonomichnykh doslidzhen, vol. 48., ONEU, Odessa, Ukraine.
3. Pastukh S.S. (2011). "Tsyklichnist finansovo-ekonomichnykh kryz" [Cyclicality of financial and economic crises], Aktualni problemy derzhanoho upravlinnya, pedagogiky ta psykholohii, vol. 1, pp. 120-124.
4. Logutova T.G. and Savchenko A.A. (2012). "Pislyakryzove vidnovlennya ekonomiky Ukrainy: problemy ta dosiagnennya" [The post-crisis recovery of the Ukrainian economy: problems and achievements], Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoyi vlasnosti, vol. 1, iss. 1, PDTU, Mariupol, Ukraine, pp. 240-244.
5. The World Bank (2014). "World Development Indicators", available at: <http://databank.worldbank.org> (Accessed 19 February, 2014).

Стаття надійшла до редакції 20.03.2014 р.